

... ja kielitieteen historiaa ja kielinäkemyksen muuttumista länsimaisessa kielentutkimuksessa. Pariisissa työskentelevä bulgarialaissyntyinen Kristeva on tällä hetkellä vaikuttavista kielentutkijoista tunnetuimpia eurooppalaisia ajattelijoita. Hänen tuotantoaan on kiinnostuttu kääntämään myös suomeksi, ja kommentoivia esittelyartikkeleita on ilmestynyt niin kirjallisuuden- kuin naistutkimuksenkin puolella (ks. lähteet). Kristevan katsaus kielitieteeseen on siis ajankohtainen, vaikka alkuteos ilmestyi kymmenkunta vuotta sitten — mikä myös näkyy siinä, että Kriste-

va on

... ja kielitieteen historiaa ja kielinäkemyksen muuttumista länsimaisessa kielentutkimuksessa. Pariisissa työskentelevä bulgarialaissyntyinen Kristeva on tällä hetkellä vaikuttavista kielentutkijoista tunnetuimpia eurooppalaisia ajattelijoita. Hänen tuotantoaan on kiinnostuttu kääntämään myös suomeksi, ja kommentoivia esittelyartikkeleita on ilmestynyt niin kirjallisuuden- kuin naistutkimuksenkin puolella (ks. lähteet). Kristevan katsaus kielitieteeseen on siis ajankohtainen, vaikka alkuteos ilmestyi kymmenkunta vuotta sitten — mikä myös näkyy siinä, että Kriste-

va on

Kristevan haaste lingvistiikalle

KRISTEVA, JULIA *Language, the unknown: an initiation into linguistics*. Alkuteos: *Le langage, cet inconnu*. Kääntänyt Anne M. Menke. Harvester, Wheatsheaf. 1989 [1981]. 2. laitos. 366 s.

Onko kielessä monta kieltä? Voiko kieltä tutkia irrallaan puhujasta? Mikä on lingvistiikan ja semiotiikan suhde? Mikä kaikki on kieltä? Tällaisia kysymyksiä herättää Julia Kristeva, kielitieteen professori ja psykoanalyttikko, tarkastellessaan kielitieteen historiaa ja kielinäkemyksen muuttumista länsimaisessa kielentutkimuksessa. Pariisissa työskentelevä bulgarialaissyntyinen Kristeva on tällä hetkellä vaikuttavista kielentutkijoista tunnetuimpia eurooppalaisia ajattelijoita. Hänen tuotantoaan on kiinnostuttu kääntämään myös suomeksi, ja kommentoivia esittelyartikkeleita on ilmestynyt niin kirjallisuuden- kuin naistutkimuksenkin puolella (ks. lähteet). Kristevan katsaus kielitieteeseen on siis ajankohtainen, vaikka alkuteos ilmestyi kymmenkunta vuotta sitten — mikä myös näkyy siinä, että Kriste-

van »modernin kielitieteen» painotukset eivät tunnu täysin ajantasaisilta: ikään kuin kielitieteessä ei olisi tapahtunut mitään sitten strukturalismin peruskoulukuntien ja Chomskyn transformaatioteorian. Kiintoisinta Kristevan katsauksessa on se ristivalotus, jonka hän luo kielitieteeseen tarkastellessaan sitä enemmän semiootikkona kuin lingvistinä, yhtä aikaa kotikenttä-läisenä ja ulkolaidalta.

Kristeva on oppinut, ranskalainen ja vaikea. Hänen katsauksensa kielentutkimuksen historian tärkeimpiin vaiheisiin ovat lyhyitä ja selkeitä — ja hänen tulkintansa niistä oraakkelimaisia. Niihin perehtymistä ei edistä ranskalainen tapa viitata lähteisiin vain ylimalkaisesti. Kristeva ei esimerkiksi mainitse lainaavansa Heideggeria, kun hän esittää kommenttinsa »speech began to speak the spoken» ('puhe alkoi puhua puhutusta', s. 4; Heidegger 1982: 33; vrt. Kusch – Hintikka 1988: 85) ja rajaa kielentutkimuksen ensimmäisen vaiheen, jossa kieli erottuu tiedon kohteeksi ja jossa puhuva subjekti erottuu kielestä ja alkaa kertoa, kuinka hän puhuu. Kristeva nojaa ranskalaiseen tutkimustraditioon. Hän viittaa Emile Benvenisteen, psykoanalyttikko Jacques Lacaniin, semiootikko Jacques Derridahan ja »toisen» käsitteeseen. Loppuviitteiden avulla tietämätön lukija pääsee hiukan jyvälle siitä diskurssista, joka on Kristevan lähtökohtana. Vaihtoehtonäkökulmana kielitieteen angloamerikkalaisessa valtavirrassa teos on inspiroiva kenelle tahansa kielestä kiinnostuneelle. Olisi houkuttelevaa vertailla Kristevan näkemystä Robinsin klassikon (1967) ja Esa Itkosen tuoreen katsauksen (1991) kanssa.

Teos keskittyy kielentutkimuksen historiaan. Alussa on suppea johdanto kielen rakenteeseen. Loppujaksossa Kristeva esittelee mahdollisuutta laajentaa kielinäkemyistä ja tarkastelee lyhyesti psykoanalyysin, retoriikan ja semiotiikan näkökulmaa kieleen. Lähtökohdiltaan teos on yllättävänkin uskollisesti strukturalistinen saussurelaisessa hengessä. Kielellä synkronisena järjestelmänä on tarkat operationaaliset säännöt, tietty rakenne ja rakenteelliset transformaa-

tiot, jotka kaikki noudattavat tiukkoja lakeja (s. 8). Läpi teoksen toistuu ajatus kielen lakien kuvaamisesta. Käsitteen käytöstä puuttuu se analyttisyys, jota Kristeva perää kielentutkimuksen metadiskurssiin. Hän ei tässä teoksessa myöskään esittele omaa teoreettista käsitteistöään.

Kielentutkimuksen historian tärkeimmät koulukunnat Kristeva erottaa perinteiseen tapaan. Hän pyrkii tulkitsemaan kunkin aikakauden kielinäkemyistä. Lingvistinen ajattelu on hänen mukaansa läheisessä yhteydessä filosofiaan ja yhteiskuntaan. Kielinäkemykset heijastavat kullekin ajalle ja yhteiskunnalle tyypillistä tiedon tyyppiä. Kristeva pitää yhtenä oman aikakautemme piirteenä sitä, että kieli on ymmärretty avaimeksi ihmiseen ja sosiaalisen toiminnan lainalaisuuksiin. Puhuvan subjektin ja kielen suhteessa erottuu näin kaksi vaihetta. Ensin haluttiin tietoa kielestä. Toisessa vaiheessa, meidän aikakautenamme, tieto kielestä heijastettiin koko sosiaaliseen käyttäytymiseen ja erilaisia signifioivan toiminnan tyyppejä alettiin tutkia kuin kieliä.

Kielitieteen historian katsauksessa osoitetaan keskeiseksi se, kuinka kielen, ajattelun ja todellisuuden suhde on hahmotettu eri aikakausina. Kielinäkemyksessä ilmenee Kristevan mukaan myös kirjoitusjärjestelmissä. Kielinäkemyksiä tarkastellessaan hän kiinnittää erityistä huomiota siihen, minkälaisen tulkinnan saa signifikaatio, merkityksenanto, merkin merkittimen (ilmauksen, *signifier*, *signifiant*) ja merkityksen (sisällön, *signified*, *signifié*) suhde, johon perustuu myös mahdollisuus viitata tarkoitteeseen. Lopuksi Kristeva etsii tapoja laajentaa perinteistä kielinäkemyistä.

Kosmoksesta logiikan kautta merkityksenantoon

Loppuluvussa Kristeva esittää tiivistelmän katsauksestaan kielentutkimuksen historiaan. Esihistoriallisena aikana kieli käsitettiin hänen mukaansa osaksi kosmogoniaa. Muinaisessa Intiassa ja Kreikassa yritettiin atomismin avulla sovittaa yhteen signifioi-

Kirjallisuutta

misakti ja sen kohde. Kielen ja maailman yksiköiden välille oletettiin vastaavuuksia. Esisokraattiset materialistiset filosofit jakoivat maailman substanssia eristääkseen siitä elementtejä, jotka vastasivat kielen kirjaimia. Leukippos ja Demokritos kutsuivat niitä viidennellä vuosisadalla eKr. atomeiksi.

Vähitellen kieli tutkimuskohteena erotettiin kosmoksesta. Siitä tuli osa logiikkaa. Kieliopista tuli väline, jonka avulla opetettiin filosofian säätämää ajattelutaitoa. Platonin Kratylos-dialogista ilmenee näkemys, jonka mukaan merkitty on olemassa ennen merkitsintä. Merkitystä tuli idea, joka oli erillään tarkoiteista. Kieli oli ennen kaikkea merkitty, joka täytyi järjestää loogisesti tai kieliopillisesti. Aristoteleelle loogisesta tuli käsitteen, signifikaation ja totuuden sääntöjen synonyymi. Hänen teoriansa oli käsitteiden ja määritelmien teoriaa. Stoaalaiset tekivät ensimmäisinä selvän eron merkitsimen ja merkityn välillä. Aleksandrialaiset loivat varsinaisen kieliopin erottaessaan sen filosofiasta ja logiikasta. Tämä eronteko toistuu länsimaisen kielen tutkimuksen historiassa.

Atomismia seurasi luokittelu. Se oli morfologiaa ja osoitus suhteisiin perustavasta ajattelusta. Keskiaika ymmärsi kielen transsendentaalisen merkityksen kaiuksi. Kieli oli vastaus ontologiaan, se heijasti peilin tavoin maailman rakennetta. Eurooppalaiset kiinnostuivat myös arabialaisesta kieliopista, josta Kristevan mukaan arvelaan lainatun kantavartalon ja taivutusmuodon käsitteet. Strukturalistinen renessanssi antoi tietä järjen tieteelle, yleiselle kieliopille. Kartesiolainen Port Royalin kielioppi määritteli sen yhteisen logiikan lait, jonka universaalilla perustalla kuvattiin konkreettiset kielet. 1700-luvulla yritettiin sen sijaan jo kuvata erityisesti kielellistä syntaksia.

Kielten moninaisuus on ollut pelottavaa. Ensin se pyrittiin redusimaan yhteen logiikkaan, joka heijastaa kielenulkoista todellisuutta. Tätä pyrkimystä ilmensi 1700-luvulle asti vallinnut teologinen kielinäkemys. Historismin kaudella 1800-luvulla etsittiin ensin yhteistä alkukieltä, ja myö-

hemmin yhdenmukaisuus pyrittiin löytämään evoluution lainalaisuuksista. Kielen ilmaustason foneettisesta evoluutiosta etsittiin yhteiskunnan evoluution periaatetta. Historiallisten lainalaisuuksien löytäminen johti kielitieteeseen, jossa kieli nähtiin lainalaisuuksia noudattavana järjestelmänä. Kielitieto ei ollut enää logiikkaa vaan koski kieltä erillisilmiönä.

Nykyisin hallitseva näkemys tarkastelee kieltä järjestelmänä ja tutkii sen toimintaa. Formaalit mallit ovat vieneet huippuunsa strukturalistisen näkemyksen kielestä autonomisena järjestelmänä, joka tarkastelu-kohteena on eristetty kielenulkoisesta todellisuudesta ja historiasta. Äärimmäisissä formaalistuksissa kieli ei ole enää kommunikaatiojärjestelmä eikä merkityksen tuottamista ja ilmaisua, vaan niissä merkki on merkitsimen ja merkityn yhdistelmänä kaotamassa.

Semiotiikka kuitenkin osoittaa, etteivät formaalin lingvistiikan mallit ole kaikenkattavia. Psykoanalyttinen tarkastelu puolestaan korostaa, että kieli on ennen kaikkea diskurssia. Kieltä ei voi tarkastella ottamatta puhuvaa subjektia huomioon. Semiotiikka ja psykoanalyysi haastavat kielentutkimuksen laajentumaan.

Kielen hallitsevuus tieteissä ja modernissa ideologiassa on johtanut sosiaalisten ilmiöiden yleiseen systemointiin. Oireita tieteiden ja ideologian muuttumisesta on kuitenkin havaittavissa. Kristeva tulkitsee lingvististen oppien moninaisuuden ilmentävän itsekkriittikin vaihetta.

Kirjoitus kuva-arvoituksena

Kristeva vihjaa mahdollisuuteen kehittää erityinen kirjoitusta käsittelevä tiede. Se ei pitäisi kirjoitusta puhutun kielen toissijaisena ilmaisuvälineenä. Kristevan näkemys kirjoituksesta on pikemminkin yhteydessä tiedostamattoman ilmenemismuotoihin. Hän viittaa myös Derridan kirjoituskäsitteeseen.¹ Kristevan viittauksen voi liittää semiotiikassa käytävään keskusteluun

siitä, että merkitys ei ole niin erillään merkitystä kuin Saussuren esittämä merkin jako antaa ymmärtää. Ilmaisuväline voi vaikuttaa merkitykseen, ja merkityn voi käsittää toisen tason merkiksi. Perimmäistä merkitystä ei ole, vaan tiedostamattomasta kumpua päättymätön toisiaan tulkitsevien merkitysten ketju. Loputtoman vaihdettavuuden ajatus esiintyy jo Peircen merkkikäsitteilyssä. (Vrt. Derrida 1988: 26–43; Peirce 1931: 171; Silverman 1983: 15, 173; Sivenius 1984: 77–89.)

Hieroglyfeillä on keskeinen asema Kristevan kielinäkemyksessä. Hän vertaa Freudin tapaan unia hieroglyfeihin. Muinaisen Egyptin hieroglyfikirjoitus ilmentää kielinäkemyksiä, jossa käsite ja äännemielle ovat yhtä ja sekoittuvat piirtokirjoitusreproduktioon. Sanoma ei välity sanojen vaan transverbaalin artikulaation kautta.

Hieroglyfikirjoitus loi eräänlaisen sakramentin ihmisen/kirjoituksen ja todellisen/kosmoksen välille. Grafeemien järjestelmä heijasti kokonaista kosmogoniaa. Kirjoitus yhdisti kieltä sen ulkopuolella olevaan. Hieroglyfikirjoitus ei kuule/ymmärrä kielen foneettista autonomiaa. Egyptin hieroglyfikirjoituksen kehitys tosin johti kohti äännetason erottamista. Ottamatta kantaa syyn ja seurauksen suhteeseen Kristeva toteaa, että ideogrammaattista sanakirjoitustyyppiä — johon hieroglyfikirjoituskin osin kuuluu — on usein esiintynyt siellä, missä on ollut vallalla »aasialainen» kollektiivinen tuotantotapa ja tieteessä dialektinen lo-

giikka, kun taas kreikkalaista aakkoskirjoitusta vastasivat sosiologisella tasolla sulkeiset tuotantoyksiköt, ideologiassa yksilöllisen tietoisuuden kehitys ja logiikassa aristoteelinen ristiriidattomuuteen perustuva logiikka.

Arabikielentutkijat erottivat Kristevan mukaan ensimmäisinä kielen merkityksen, foonisen ja graafisen elementin. Arabikulttuurissa kirjoitus ja kirjoitetut tekstit ovat olleet erityisen keskeisiä uskonnon välityksessä. Eri kansat kehittivät omia ornamentaalisia tyylejään. Nykyään kirjoitus edustaa etnistä yhteyttä. Kiinassa kielitieto on perinteisesti ollut nimenomaan tietoa kirjoittamisesta.

Puhetilanteesta puhtaaseen muotoon ja takaisin

Signifikaatio on Kristevan käsitteistössä psykologinen prosessi, jonka staattinen tulos on merkitys. Toinen näkökulma merkityksenäntoon on ainutkertainen merkitys, jonka tietty puhuja tuottaa tiettyssä puhetilanteessa. Kristeva käyttää nimitystä enunsiatio (*enunciation, énonciation*) ilmaisu-tapahtumasta, jossa puhuja tuottaa kielellisen ilmauksen. Käsite on peräisin Benvenisteltä ja Lacanilta, mutta sen voi rinnastaa perinteiseen puheen tai kirjoituksen tuottamisen (ilmaisun) ja tuotoksen (ilmauksen) erontekoon (vrt. Lyons 1977: 26).

Kristeva katsoo muinaisen intialaisen signifikaation teorian lähestyneen enunsiation teoriaa, kun se piti puhetilannetta merkityksen määräytymisen erottamattomana osana. Kristeva löytää intialaisista teorioista sekä »struktuuristisen» haaran (Sabara: puhe ilmaisee vain toisiinsa suhteutettuja asioita) että analyyttis-synteettisen, »transformatiivisen» haaran (Bhartrhari: sanat signifioivat vain lauseessa).

Kristeva näkee keskiajan spekulatiivisessa kielioppitraditiossa nykyisen semiotiikan edeltäjän. Semiotiikka tulkitsee uudelleen keskiajan modistien kehittämää signifikaation tapojen (*modi significandi*) käsitettä. Keskiajan merkkiteorioiden tulkintaa vai-

¹ Derridata tarkastelevat suomeksi mm. seuraavat lähteet: P. Ahokas, Dekonstruktionismi, Derrida ja Yalen koulukunta — raportti. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 34, 1982: 223–236; Derrida 1988 [1972]; Irene E. Harvey, Dekonstruktion lähteillä: Kant, Nietzsche, Heidegger ja Derrida. Suom. Tuija Pulkkinen. Tiede & edistys 4/78 s. 270–283; Esa Itkonen, Derridaa vastaan. Tiede & edistys 4/87 s. 295–299; Hannu Sivenius, Derridan puolesta. Tiede & edistys 1/88 s. 57–63; Sivenius 1984: 77–89.

keuttaa se, että ne kytkeytyivät tiiviisti teologiaan. Antiikista periytynyt kiista kielen luonnollisuudesta tai konventionaalisuudesta korvautui 1500-luvulla vastakkainasettelulla järki (*ratio*) vastaan käyttö/luonto. Kieli jakautui näin kahteen: loogiseen ytimeen (joka on rationaalinen, välttämätön ja säännelty) sekä kielelliseen ilmaisuun, enunsiaatioon (joka on vaihteleva ja johon voi päästä käsiksi vain manifestaatioiden kautta). Kieliopin tehtäväksi tuli systemoida rationaalista ydintä peittävä moninaisuus.

Yksi teoksen perusteellisimmista luvuista on 1600-luvun Port Royalin kieliopin tarkastelu. Portroyalistit ottivat uudestaan käyttöön keskiaikaisen merkkiteorian. Heidän mukaansa merkissä on kaksi ideaa, joista toinen representoi ja toinen on representoitu, ja merkin tehtävä on herättää toinen ensimmäisen keinoin. Kristevan mukaan tällainen merkkikäsitys ilmentää aristoteelisen päättelyn kritiikkiä. Ennalta määriteltyjen olioiden ja luokkien sijasta se ennakoii siirtymää loogiseen prosessiin, jossa tarkasteltiin merkkien alta paljastuvia käsitteitä ja päätelmiä.

1700-luvun ensyklopedistien kieliopillinen kuvaus pohjautui sensationalistiseen ja empiristiseen filosofiaan. Ongelmana oli määritellä väylä, joka johti aistihavainnosta kielelliseen merkkiin. John Locke (1632–1704) ennakoii Saussuren merkkikäsitystä korostaessaan sanojen ja käsitteiden suhteen arbitraarisuutta. Locke näki koko diskurssin konstruktiona. Artikkelit osoittavat siinä käsitteiden välisiä suhteita, palvelevat mielen toiminnan merkkeinä. Tällaisen »konstruktivistisen» kielinäkemyksen pohjalta saattoi kehittyä kielen syntaktinen tarkastelutapa.

Historiallisen tutkimuksen jälkeistä kautta yhdistää Kristevan mukaan se, että suuntaudutaan kohti abstraktia kielijärjestelmää (*la langue*), paradigmaa ja synkroniaa puheen, syntagman ja diakronian sijasta. Eksaktiuden malli on otettu matematiikasta. Formaali kuvaus ei kuitenkaan pääse eroon ideologiasta: löydöt ovat sidoksissa siihen käsitejärjestelmään, jota kohteeseen sovelletaan. Tämä on johtanut teorioiden ja

mallien kehittämiseen. Kielitiede luo enemmän omaa kieltään kuin kuvaa kieltä. Siitä täytyy tulla sekä prosessinsa että kohteensa tiedettä. Tällainen analyyttinen näkökulma ei kuitenkaan Kristevan mukaan ole tietoinen strukturalistien tutkimuksissa. Formalismia pidetään yleensä neutraalina.

Kristeva tulkitsee Edmund Husserlin (1859–1938) ilmaisseen fenomenologiasaan strukturalismin perustana olevan kielinäkemyksen, vaikkei tähän yleensä kiinnitetä huomiota. Niin Husserlin kuin varhaisten strukturalistienkin kielioppinäkemystä leimasi looginen apriorismi. Kristeva toteaa Husserlia tulkiten, että formaalista kielioppia rajaa aina semantiikka: vain kieliopillisesti hyväksyttävä muoto voi olla loogisessa suhteessa tarkoitteeseen. Tämän perusteella Kristeva arvostelee myös Noam Chomskyn kieliopillisuusnäkemystä (hän viittaa kuitenkin vain Chomskyn TG-teorian varhaisvaiheeseen). Amerikkalaisen strukturalismin distribuutiolle perustuva analyyttinen tarkastelutapa ei pystynyt käsittelemään syntaksia, joka perustuu lauseenjäsenten välisille suhteille. Korjataksaan tämän puutteen synteeseen näkökulmalla Chomskyn täytyi omaksua teoria signifiikaation subjektista. Hän palasi Port Royalin kielioppiin. Chomsky omaksui portroyalisteilta käsityksen puhuvasta subjektista universaalien sisäsyntyisten ideoiden vapaana haltijana, joka kontrolloi niiden muunnoksia.

Transformaatiokielioppi pelkistää — vielä selvemmin kuin strukturalismi varsinkin amerikkalaisessa muodossaan — kieliopin semantiikattomaksi. Merkeistä tulee tällöin indeksejä: niissä on puhdas merkitsin vailla merkittyä. Kristeva esittää tällaiselle suuntaukselle kaksi vaihtoehtoa. Joko formaalit indeksit ladataan merkityksellä, joka täytyy siis sulauttaa teoriaan, tai kielitiede suuntautuu muihin teorioihin, joiden näkemys subjektista on toisenlainen: subjekti joka tuhoaa ja rakentaa itsensä merkitsimessä ja sen kautta. Tähän suuntaan viittovat psykoanalyysi ja semiotiikka. Kristevan mielestä jälkimmäisen vaihtoehdon avulla voidaan

murtaa se metafyyminen eristys, jossa lingvistiikkaa on pidetty.

Kielijärjestelmästä subjektin puheeseen

Kristevan katsaus psykoanalyttiseen suuntaukseen on suppeudessaankin antoisa. Kristevan mukaan Sigmund Freudin (1856–1939) vaikutus on tärkeimpiä aikakautemme ajattelussa. Hänen kehittämänsä psykoanalyysin kohteena on potilaan puhe. Keskeistä psykoanalyysissa on se, että jokainen diskurssi on suunnattu toiselle. Lacanin mukaan subjektin tiedostamaton on toisen diskurssia. »Toinen» on puhuvan subjektin sisäistäjä ja edustaa kulttuurin kielellistä järjestystä (vrt. Silverman 1983: 194). Subjekti luo ja purkaa itsensä siinä monimutkaisessa topologiassa, johon kuuluu diskurssi ja toinen. Kristeva viittaa myös Benvenisten subjektinäkemukseen, joka asettaa puhuvan ja kieliopillisen subjektin suhteeseen keskenään. Benvenisten (1971: 224) mukaan dialogi luo persoonan: »ego» on se joka sanoo »ego» — minä olen koska sanon »minä». Diskurssissa subjekti myös tiedostamattaan jättää jälkensä kieleen. Samoin kuin subjekti myös merkitys luodaan diskursiivisessa työssä. Lingvistiselle tarkastelulle avautuu tällöin ilmaisun (enunsiation) taso, puhe tietyn subjektin tuottamana tietynä merkityksenä.

Psykonalyysin kohdekieli on sekundaarinen signifioiva järjestelmä, joka nojaa la langueen ja on suhteessa sen kategorioihin, mutta toteuttaa omaa logiikkaansa. Se tuottaa äärimmäisen tihentyneitä merkkejä, jotka vastaisivat laajoja diskurssin yksiköitä. Siihen päästään vain la languen järjestelmän kautta subjektin puheessa.

Lopuksi Kristeva kysyy, voiko psykoanalyysin näkökulmaa liittää lingvistiseen tietoon. Hän pitää todennäköisempänä, että analyyttinen asenne tunkeutuu semiotiikkaan ja sitä kautta muuttaa kielinäkemystä. Se ei säästä tieteellisen kielen neutraalia järjestelmällisyyttä ja pakottaa formaalin kielitieteen muuttamaan diskurssiaan.

Kristeva mainitsee sekä kielen että muiden inhimillisten käytänteiden funktioiksi rajaamisen, signifioimisen ja kommunikoimisen. Tämä vastaavuus on pohjana semioottiselle tutkimukselle, jossa kielitiedettä käytetään ihmisen tutkimisen perustana. Semiotiikkaa käsittelevä jakso tuo epäsuorasti esiin kysymyksen siitä, mitä kaikkea voi tarkastella kielenä laajassa mielessä. Kielitieteen perinteinen tutkimuskohde, Saussuren la langue, on vain yksi aspekti heterogeenisestä kielen (*langage*) kokonaisuudesta. Kommunikaation kielen ja unien, esi- ja alitajuksen eroja nykyinen (siis Kristevan hahmottelema) tiede pyrkii lähestymään pikemminkin laajentamalla kielen käsitettä kuin sulkemalla tiedostamattoman ilmenemismuodot sen ulkopuolelle. Mehiläisten tanssissa ei ole dialogia. Musiikki on erojen järjestelmä, mutta ei merkkien, koska siitä puuttuu merkitys. Informaation universaaliksi voisi ehdottaa geneettistä koodia (DNA:ta ja RNA:ta). Sekä biologiset että kulttuuriset ilmiöt voi nähdä eri puolina informaatioprosessia. Kristeva pitää tällaista päätelmää kuitenkin ennenaikaisena. Semiotiikan nykyvaiheessa ei voi vielä arvioida kielellisen tarkastelun laajentamisen arvoa.

Semiotiikka (kreikan »merkkiä» tarkoittavasta sanasta *semēion*) on tieteenalana vasta muotoutumassa. Se tutkii verbaalisia ja nonverbaalisia järjestelmiä kielinä, järjestelminä, joissa merkkejä artikuloidaan erojen syntaksin perusteella. Semiotiikka tarkastelee symbolisen toiminnan lakeja. Tällaisen tieteen tarpeellisuuden totesivat samoihin aikoihin Ferdinand de Saussure (1857–1913) ja Charles S. Peirce (1839–1914). Kristevan mukaan semiotiikka on elvyttämässä tutkimuslinjaa, joka juontaa antiikin stoalaisista keskiajan modisteihin, 1600-luvun portroyalisteihin ja 1700-luvun ideologisteihin. Se keskeytyi porvarillisen vallankumouksen jälkeen hegeliläisen historismin ja loogis-positivistisen empirismin tukahduttamana.

Semiotiikka asettaa kysymyksenalaiseksi kielen peruskäsitteet, merkin, merkkijärjes-

Kirjallisuutta

telmät, niiden jäsentymisen ja muutoksen. Se houkuttelee kielitiedettä tarkistamaan kielinäkemystään. Kieli, la langue, ei näyttyädy yhtenä järjestelmänä vaan monien signifioivien järjestelmien kerroksina. Kaikki ihmistieteet ovat kytköksissä semiotiikkaan. Lingvistiikka on ensimmäinen ihmisen toimintaa tutkiva eksakti tiede. Kaikkien merkkijärjestelmien kuvauksen malliksi kielitieteen kategoriat eivät kuitenkaan välttämättä sovi; tällaisia ovat esim. eleet ja maalaustaide. Semiotiikkaan täytyy lisäksi liittää sosiologinen, antropologinen ja psykoanalyttinen teoria, jottei se jää naiiviksi kuvaukseksi vailla suurta selitysvoimaa. Kriittinen suhtautuminen kielitieteestä lainattuihin formaalistusmetodeihin saattaa johtaa merkkijärjestelmien teorian uudistamiseen. Kristevan mielestä semiotiikka osoittaa modernin kielitieteen kapean kielinäkemysten. Funktionalistisilla lähestymistavoilla ja keskusteluntutkimuksella voisi olla vastattavaa Kristevan esittämään haasteeseen.

TIINA ONIKKI

LÄHTEET

- BENVENISTE, EMILE 1971 [1966]: Problems in General Linguistics. Alkuteos: Problèmes de linguistique générale. Kääntänyt Mary Elizabeth Meek. University of Miami Press, Coral Gables, Florida.
- DERRIDA, JACQUES 1988 [1972]: Positioita: Keskusteluja Henri Ronsen, Julia Kristevan, Jean-Louis Houdebinnen ja Guy Scarpettan kanssa. Suom. Outi Pasanen. Gaudeamus, Helsinki.
- HEIDEGGER, MARTIN 1982: Unterwegs zur Sprache. 7. painos, Pfullingen.
- ITKONEN, ESA 1991: Universal history of linguistics: India, China, Arabia, Europe. Benjamins, Amsterdam.
- KRISTEVA, JULIA 1992 [1988]: Muukalaisia itsellemme. Alkuteos: Etrangers à nous-mêmes. Suom. Päivi Malinen. Gaudeamus, Helsinki.

- KUSCH, MARTIN - HINTIKKA, JAAKKO 1988: Kieli ja maailma. Pohjoinen, Oulu.
- LAITINEN, LEA 1991: Yöpuoli ja päiväpuoli. — Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi ja Mirja Saari (toim.), Leikkauspiste. SKS, Helsinki.
- LYONS, JOHN 1977: Semantics. Vol. 1. Cambridge University Press, Cambridge.
- MOI, TORIL 1990: Sukupuoli teksti valta: Feministinen kirjallisuusteoria. Vastapaino, Tampere. (Luku »Marginaalisuus ja kumouksellisuus: Julia Kristeva».)
- PEIRCE, CHARLES SANDERS 1931: Collected papers I. Toim. Charles Hartshorne - Paul Weiss. Harvard University Press, Cambridge.
- ROBINS, R. H. 1967: A short history of linguistics. Longmans, London.
- SILVERMAN, KAJA 1983: The subject of semiotics. Oxford University Press, New York.
- SIVENIUS, PIA 1984: Avautua solmuun: Naisnäkökulma ja miehinen diskurssi. Gaudeamus, Helsinki. (Luku: Julia Kristeva ja semioottinen chora.)
- STEWEN, RIIKKA 1991: Julia Kristeva & teksti. — Auli Viikari (toim.), Intertekstuaalisuus: suuntia ja sovelluksia. SKS, Helsinki.